

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI

R.K. OLLABERGANOVA,

*Belarus–O'zbekiston qo'shma tarmoqlaro
amaliy texnik kvalifikatsiyalar instituti katta
o'qituvchisi.*

M.Q. RAJABOVA,

*Belarus–O'zbekiston qo'shma tarmoqlaro
amaliy texnik kvalifikatsiyalar instituti
Kadrlar bo'limi inspektori.*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari, ularning mohiyati va ta'lim jarayonidagi amaliy ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagogik texnologiya tushunchasining mazmuni ochib berilib, an'anaviy va innovatsion ta'lim yondashuvlari o'rtasidagi farqlar asoslanadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning shaxsga yo'naltirilganlik, tizimlilik, natijaga yo'naltirilganlik va interfaollik kabi asosiy xususiyatlari ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, zamonaviy ta'lim, innovatsion yondashuv, interfaol metodlar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, ta'lim jarayoni, ta'lim sifati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, pedagogik innovatsiyalar, o'quvchi faolligi, ta'lim samaradorligi.

KIRISH. Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida keskin o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlarining tezlashuvi, mehnat bozorida yangi kasblarning paydo bo'lishi hamda mavjud kasblar mazmunining yangilanishi ta'limdan mutlaqo yangi sifat darajasini talab qilmoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy vazifasi faqat nazariy bilimlarni yetkazish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, amaliy qarorlar qabul qilish va uzluksiz o'rganishga tayyorlik kabi kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat bo'lib bormoqda.

Jamiyatda ta'lim tizimining roli va ta'limning huquqiy asoslarini tushuntirishda:

Ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining asosiy omili bo'lib, uning huquqiy asoslari Ta'lim to'g'risidagi qonunda belgilangan [1].

An'anaviy ta'lim modeli asosan o'qituvchi markazida tashkil etilgan bo'lib, unda bilimlarni bilyoqlama uzatish ustunlik qilgan. Bunday yondashuv zamonaviy axborot oqimi, ochiq ta'lim resurslari va raqamli muhit sharoitida o'z

samaradorligini yo'qotmoqda. O'quvchi endilikda tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni faol ravishda izlovchi, qayta ishlovchi va amaliyotda qo'llovchi subyekt sifatida namoyon bo'lishi zarur. Ushbu ehtiyoj ta'lim jarayonini ilmiy asosda loyihalashga, maqsad, mazmun, metod va natijani yagona tizim sifatida boshqarishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishni taqozo etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim amaliyotiga joriy etish uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida belgilangan strategik vazifalar bilan uzviy bog'liq. Ushbu konsepsiyada ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning kasbiy va hayotiy kompetensiyalarini shakllantirish hamda ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlash muhim vazifa sifatida belgilangan [2].

Shu nuqtai nazardan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mohiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning asosiy xususiyatlarini aniqlash va ta'lim samaradorligiga ta'sirini baholash dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mohiyati va xususiyatlarini ilmiy

asosda tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda sifat tahliliga asoslangan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogika sohasidagi fundamental va zamonaviy ilmiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi hamda mavjud nazariy qarashlar umimlashtirildi. Ta'lim jarayonini maqsad–mazmun–metod–natija tizimi sifatida izohlashda[3].Metodologik asos sifatida tizimli yondashuv tanlandi, chunki pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlari o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadigan yaxlit tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi asosiy o'rin egalladi. Ushbu metod orqali pedagogik texnologiya tushunchasining shakllanish bosqichlari, uning turli olimlar tomonidan berilgan ta'riflari va zamonaviy talqinlari solishtirildi. Shuningdek, an'anaviy o'qitish yondashuvlari bilan zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'rtasidagi farqlarni aniqlash maqsadida taqqoslash metodi qo'llanildi. Bu jarayonda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining o'zni, dars jarayonining tashkil etilishi hamda kutilayotgan natijalardagi tafovutlar tahlil qilindi.

Tadqiqot metodologiyasida mantiqiy tahlil va umimlashtirish usullari muhim ahamiyat kasb etdi. Turli manbalarda keltirilgan g'oyalar va yondashuvlar tahlil qilinib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlashtirildi hamda yagona ilmiy xulosalar shakllantirildi. Bundan tashqari, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish orqali zamonaviy texnologiyalarning ta'lim amaliyotidagi real qo'llanilish holatlari tahlil etildi. Bu esa nazariy

xulosalarning amaliy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Manbalarni tanlash jarayonida ularning ilmiy ishonchlilik va dolzarbligiga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqotda asosan so'nggi o'n–o'n besh yil davomida chop etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda milliy normativ-huquqiy hujjatlardan foydalanildi. Ushbu manbalar asosida pedagogik texnologiyalarning mohiyati, ularning ta'lim sifati va samaradorligiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berildi. Natijada qo'llanilgan metodologiya tadqiqot maqsadiga mos holda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini yaratdi.

NATIJALAR

O'tkazilgan nazariy tahlil va o'rganilgan ilmiy manbalar asosida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi o'zni va samaradorligi bo'yicha bir qator muhim natijalar aniqlandi. Avvalo, pedagogik texnologiya tushunchasi oddiy o'qitish usullari majmuasi emas, balki ta'lim jarayonini aniq maqsad, rejalashtirilgan mazmun, mos metod va vositalar hamda kutilayotgan natijalar asosida tashkil etishga xizmat qiluvchi yaxlit tizim ekanligi zamonaviy texnologiyalarning turlari va xususiyatlarini asoslashda ilmiy jihatdan tasdiqlandi[4]. Ushbu tizimlilik zamonaviy ta'limda barqaror va qayta takrorlanuvchi natijalarga erishish imkonini beradi.

Quyidagi jadvalda an'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rtasidagi asosiy farqlar umimlashtirilgan holda keltiriladi(1-jadval).

1-jadval

An'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rtasidagi asosiy farqlar

Taqqoslash mezonlari	An'anaviy yondashuv	Zamonaviy pedagogik texnologiyalar
Ta'lim markazi	O'qituvchi	O'quvchi
O'qitish usuli	Ma'ruza va tushuntirish	Interfaol va loyihaviy faoliyat
O'quvchi roli	Passiv tinglovchi	Faol ishtirokchi
Natijani baholash	Yakuniy nazorat	Jarayon va natijaga yo'naltirilgan

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonida o'quvchi faolligini oshirish va natijalarni aniq mezonlar asosida baholash imkonini beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ta'minlash orqali o'quvchining individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olishga xizmat

qiladi. Ta'lim jarayonida o'quvchi faolligining oshishi, mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil ko'nikmalarining shakllanishi ushbu texnologiyalarning muhim natijalari sifatida namoyon bo'lmoqda[5].

Interfaol metodlarga asoslangan texnologiyalarning samaradorligi quyidagi jadval orqali tahlil qilindi(2-jadval).

2-jadval

Interfaol metodlarga asoslangan texnologiyalarning samaradorligi

Interfaol metod turi	Shakllanadigan ko'nikma	Ta'limdagi natija
Aqliy hujum	Tezkor fikrlash	G'oyalar xilma-xilligi
Munozara	Tanqidiy fikrlash	Asoslangan xulosa
Klaster	Tizimli tahlil	Bilimlarni tuzilmaviy o'zlashtirish
Loyiha metodi	Amaliy faoliyat	Real muammolarni hal qilish

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, interfaol metodlar bilimlarni chuqur o'zlashtirish bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Raqamli pedagogik texnologiyalar bilan bog'liq natijalar ham tahlil qilindi. Masofaviy ta'lim va

onlayn platformalardan foydalanish o'quvchilarga individual o'rganish trayektoriyasini tanlash imkonini yaratadi[6]. Quyidagi jadval raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga ta'sirini aks ettiradi(3-jadval).

3-jadval

Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga ta'siri

Raqamli texnologiya	Asosiy imkoniyat	Ta'lim samaradorligiga ta'siri
Masofaviy ta'lim	Vaqt va makon erkinligi	Qamrov kengayadi
LMS platformalar	Nazorat va monitoring	Baholash shaffofligi
Virtual sinflar	Onlayn muloqot	Hamkorlik kuchayadi

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan texnologiyalar natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida bilimdan tashqari amaliy tayyorgarlik ham shakllanadi. Axborot bilan ishlash, muammo yechish va kommunikativ kompetensiyalar tizimli ravishda rivojlanadi[7]. Umuman olganda, tahliliy jadvallar bilan boyitilgan natijalar zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi ilmiy-amaliy ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini tubdan yangilash imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Tahliliy jadvallar va nazariy xulosalar shuni tasdiqladiki, pedagogik texnologiyalarni tizimli va maqsadli qo'llash ta'lim sifati oshirish bilan bir qatorda o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar zamonaviy ta'limning asosiy ustun yo'nalishlari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Muhokama jarayonida aniqlanganki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchi faolligini oshirish orqali ta'lim jarayonida sifat jihatidan yangi natijalarga olib keladi. An'anaviy yondashuvda

o'quvchi asosan tayyor bilimni qabul qiluvchi bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar sharoitida u bilimni mustaqil izlovchi va yaratuvchi subyektga aylanadi. Bu holat o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va asoslangan qaror qabul qilish ko'nikmalarining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Interfaol metodlar va raqamli pedagogik texnologiyalar bilan bog'liq natijalar muhokamasi shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuvlar ta'lim jarayonining moslashuvchanligini sezilarli darajada oshiradi. O'quvchilarning darsdagi ishtiroki faqat auditoriya bilan cheklanib qolmay, balki virtual muhitda ham davom etishi ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini monitoring qilish, baholash va tahlil etishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu esa o'qituvchiga o'quvchilarning individual rivojlanish dinamikasini kuzatish va o'qitish strategiyasini moslashtirish imkonini beradi.

Muhokama natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishda muayyan muammolar ham mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, o'qituvchilarning texnologik va metodik tayyorgarligi yetarli darajada bo'lmasa, texnologiyalarning kutilgan samarasi to'liq namoyon bo'lmaydi.

Shuningdek, texnik infratuzilmaning cheklanganligi va metodik ta'minotning yetishmasligi ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llashga to'sqinlik qilishi mumkin. Biroq ushbu muammolar texnologiyalarning o'zi bilan emas, balki ularni joriy etish mexanizmlari bilan bog'liq ekanligi aniqlanadi.

Umuman olganda, muhokama shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim vositasi hisoblanadi. Ularning samaradorligi pedagogik jarayonni ilmiy asosda rejalashtirish, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini aniq maqsadga yo'naltirish hamda natijalarni tizimli baholash bilan chambarchas bog'liq[8]. Shu sababli, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim amaliyotiga joriy etish nafaqat metodik yangilanish, balki ta'lim falsafasining o'zgarishini ham talab etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan ilmiy tahlil zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omillardan biri ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari pedagogik texnologiyalarni tasodifiy metodlar majmuasi sifatida emas, balki aniq maqsad, rejalashtirilgan mazmun, mos metod va vositalar hamda kutilayotgan natijalarga yo'naltirilgan yaxlit tizim sifatida qarash zarurligini asoslab berdi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining barqarorligi va natijaviyligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ilmiy mulohazalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarni amaliyotga samarali tatbiq etish imkonini yaratadi. O'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va amaliy muammolarni hal qilishga tayyorgarligi

aynan ushbu texnologiyalar orqali tizimli ravishda shakllanadi. Natijada ta'lim jarayonida bilimlarning amaliy ahamiyati ortadi va o'quvchilar real hayot sharoitlariga moslashgan holda rivojlanadi[9].

Tahlil natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni samarali joriy etish o'qituvchining kasbiy kompetensiyasiga bevosita bog'liq. Texnologiyalarni chuqur anglash, ularni fan mazmuniga moslashtirish va ta'lim jarayonida maqsadli qo'llash o'qituvchidan yuqori metodik tayyorgarlikni talab etadi. Shu sababli, pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganishga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Tadqiqot asosida bir qator ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi. Avvalo, ta'lim muassasalarida pedagogik texnologiyalarni joriy etish tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi zarur. Ikkinchidan, raqamli va interfaol texnologiyalarni qo'llashda ularning didaktik imkoniyatlarini hisobga olgan holda metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Uchinchidan, ta'lim natijalarini baholash jarayonida kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan aniq va o'lchanadigan mezonlardan foydalanish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi[10].

Umuman olganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning raqobatbardoshligini oshirish va jamiyat ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu maqolada bayon etilgan xulosalar va takliflar ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi. Ta'lim to'g'risida gi Qonun. – Toshkent, 2020. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi. Uzlüksiz ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019. – <https://lex.uz>
3. Bepalko V.P. Pedagogik texnologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 2014.
4. Selevko G.K. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2016.
5. Klarin M.V. Pedagogik texnologiya va o'quv jarayoni. – Moskva: Znanie, 2018.
6. Polat E.S. Ta'lim tizimida yangi pedagogik va axborot texnologiyalari. – Moskva: Akademiya, 2015.
7. Rasulov A., To'xtayev B. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayonida qo'llash. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
8. Karimov I., Mirzayev M. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
9. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. – Paris: UNESCO Publishing, 2020. – <https://www.unesco.org>
10. OECD. Innovative Learning Environments. – Paris: OECD Publishing, 2017. – <https://www.oecd.org>

Аннотация: В данной научной статье подробно анализируются теоретические основы современных педагогических технологий, их сущность и практическая значимость в образовательном процессе. В исследовании раскрывается содержание понятия «педагогическая технология», а также обосновываются различия между традиционными и инновационными образовательными подходами. Кроме того, на основе научных источников освещаются ключевые характеристики современных педагогических технологий, такие как личностно-ориентированность, системность, ориентированность на результат и интерактивность.

Ключевые слова: педагогическая технология, современное образование, инновационный подход, интерактивные методы, личностно-ориентированное обучение, компетентностно-ориентированный подход, образовательный процесс, качество образования, информационно-коммуникационные технологии, педагогические инновации, учебная активность обучающихся, эффективность обучения.

Annotation: This scientific article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations of modern pedagogical technologies, their essence, and their practical significance in the educational process. The study clarifies the content of the concept of “pedagogical technology” and substantiates the differences between traditional and innovative instructional approaches. In addition, drawing on scholarly sources, the article highlights the key characteristics of modern pedagogical technologies, including learner-centeredness, systematic organization, outcome orientation, and interactivity.

Keywords: pedagogical technology, modern education, innovative approach, interactive methods, learner-centered education, competency-based approach, educational process, quality of education, information and communication technologies, pedagogical innovations, learner engagement, learning effectiveness.